

Mühendisler ve İdeoloji
Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere
Nilüfer GÖLE

İstanbul: Metis Yayınları, 2016, 6. Baskı, 195 sayfa.
ISBN: 978-975-342-198-0

Mühendisler ve İdeoloji Üzerine

Modernleşme, Sanayileşme ve Mühendis Emeği

Gizem Nur BULUT*

ORCID: 0000-0002-5189-0619

Sanayi Devrimi ile başlayan sanayileşme süreci, üretimde bilim ve teknolojinin uygulayıcıları olarak mühendisleri kilit aktör konumuna getirmiştir. Mühendislerin sanayi toplumundaki bu konumuna ilişkin sosyoloji literatürü mühendisleri, üretimde ve yönetimde bilim ve teknolojinin temsilcileri olarak yer almalarının yanı sıra üretim sürecine getirdiği rasyonaliteyi tüm topluma uygulayabilecek modernleşmeci aktörler olarak ele almaktadır (Göle, 2016: 9). Taylor, fabrika içinde üretimin rasyonel planlaması için yönetici mühendisleri öne çıkarırken; Veblen, bilim ve teknolojinin çıkarlarını temsil eden mühendisleri teknokratik yöneticiler olarak iktidarda görmek ister (Köse ve Öncü, 2000: 48-63). Böylece mühendislerin modernleşme süreci içindeki konumu hem üretimi hem de toplumu bilim ve teknolojinin öncülüğünde dönüştürecek olan aktör olarak tanımlanır. Toplum mühendisliği ideolojisinin, diğer bir deyişle sosyal konularda da mühendislik yapılabileceği savunusunun altında yatan temel düşünce sanayi rasyonalitesine, bilim ve teknolojiye sarsılmaz inançtır (Göle, 2016: 10).

Türk Modernleşmesine Mühendis Merceğinden Bakmak: *Mühendisler ve İdeoloji*

Göle, Mühendisler ve İdeoloji adlı çalışmasında Türkiye'nin modernleşme ve sanayileşme eğilimleri ile mühendislerin aldığı konumu birlikte değerlendirmektedir. Modernleşme tarihimizi 'modernliğe öykünme' üzerinden okumak, modernleşmenin topluma içkin bir süreç olmaktan çok yönetici seçkinlerin yukarıdan zorlamasıyla gerçekleştiğini ortaya koyar. Göle (2016: 12), Batı dışı toplumların modernleşme sürecini '*akordsuz modernlik*' olarak niteler. Akordsuz modernlik, modernliğin '*işsel ve yerel bir süreç*' olmadığı, yöneticilerin devlet yoluyla gelişmiş modeli (Batı'yı) benimsettiği, toplumsal aktörlerin içinde yaşadıkları toplumu kendi eserleri olarak görmediği ve yabancılaştıkları, diğer bir deyişle '*zihnin alanı ile eylem alanının örtüşmediği*' modernliktir. Geri kalmışlık bilincinin yön verdiği gelişme saplantısı bu modernliğin temel karakteristiğidir. Gelişme saplantısı,

* Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Tezli Yüksek Lisans Programı

mühendislerin toplumu dönüştürücü karakterini diğer bir deyişle toplum mühendisliğini ön plana çıkarmaktadır.

Tanzimat'tan itibaren Batı karşısında geri kalmışlığın kabulüyle başlayan arayışlar, esasen imparatorluğun, diğer bir deyişle merkezîyetçi ve devletçi bir yapının korunmasını temel almıştır. Bu nedenle -Göle'nin Şerif Mardin'e yaptığı atıfla- benimsenen modernleşme eğilimlerinde Fransız Jakoben modeli, İngiliz piyasa ekonomisi modelinden üstün gelmiştir. Böylece modernleşme serüvenimizde kapitalizm ve liberalizm yerine sanayi rasyonalitesinin üstünlüğü ve yönetici seçkinlerin devletçi değişim anlayışı, modernleşmeci aktör olarak mühendisleri ön plana çıkarmaktadır (Göle, 2016: 61-84).

Modernleşmeci aktör olarak mühendisleri ilk olarak ordunun modernleştirilmesi çabalarında görüyoruz. Mühendislerin sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkışı ise 1930'larda devletin ön planda olduğu milli ekonomi ve sanayileşme atılımlarıyla olmuştur. Mühendisler devletin sanayileşme politikalarında sorumluluklar almakta ve üretimde yönetim işlevini üstlenmektedir. Mühendisler varlıklarını devlete borçludur ve devlet yukarıdan değişimin tek aracıdır. 1950'li yıllardan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte mühendisler sanayileşme politikalarının yöneticisi olmalarından doğan ayrıcalıklarını yitirse de üretimde etkinliği devam etmektedir. 1960'lı yıllardaki sanayileşme atılımları ve modern teknolojilerin üretime uygulanması teknik eğitime harcanan payı artırır ve mühendislik eğitimi de yaygınlaşır (Göle, 2016: 112-118).

Mühendislerin toplumsal aktör olarak doğuşu devletten kaynaklansa da mühendis hareketi özerklik talebini ifade eder. Bu özerklik talebi başlangıçta 'profesyonelleşme' teması etrafında şekillense de 1960'lı yıllardan itibaren mühendis hareketi sol ideolojilerin etkisine girer. Mühendisler yalnızca mesleki talepte bulunmaz; aynı zamanda siyasi ve toplumsal sistemin değişmesini istemektedir. Devrimci mücadeleyi temel alarak mühendisler sorunun kapitalist sistem olduğunu ve bu sistemin yıkılması gerektiğini ileri sürerler. Göle (2016: 118) TMMOB'un 1976 tarihli bildirisinden bir pasaj aktarır:

"Bağımsızlık için yürütülen mücadelenin işçi sınıfı demokrasisi için yürütülen mücadele olduğu unutulmamalıdır. Ülkemiz uluslararası tekelci sermayenin ve onun yerli işbirlikçilerinin ekonomik, siyasi ve ideolojik egemenliği altındadır. Bu sistemde teknik elemanlar halkın hizmetinde değildir. Üstelik emeğimiz yabancı çıkarları için sömürülmektedir. Dolayısıyla nesnel koşullar sonucunda halkımızla birlikte egemen güçlere karşıyız. Mühendislere halkın ve işçi sınıfının kurtarılmasıyla kendilerinin kurtulmasının aynı anlama geldiği bilinci verilmelidir."

Göle (2016: 124-177), Türkiye'de sol ideolojiler içinde yer almış mühendislerle görüşerek yürüttüğü nitel araştırmasında modernleşmeci aktör olarak mühendislerin devrimci eğilimlerden uzaklaştığını ve yenilikçi alternatif gelişme

modelinin ortaya çıktığını ileri sürer. Üretim içinde yer alan 7 mühendis ve 1 işçinin katılımıyla yürüttüğü görüşmelerde mühendislerin devrimci ideolojilerden uzaklaştığını saptar. Mühendisler devrimci olmaktan çok modernleşmecidir. Gelişmenin şartı siyasi devrimden ziyade, bilim ve teknolojinin üretimde rasyonel örgütlenmesidir. Mühendisler gelişme modeli olarak, ulusal düzeyde planlama ve rasyonel örgütlenmeye dayalı üretim modelini savunmakta, bürokratik yönetime ve rant kapitalizmine karşı çıkmaktadır. Mühendislerin eğilimleri homojen bir bütün oluşturmaz. Nitekim Göle (2016: 180-181), yaptığı görüşmelerden hareketle mühendisler için üç eylem tarzı belirler: *'toplumsal değişim'*, *'yukarıdan değişim'* ve *'sınıf mücadelesi'*. Bu doğrultuda mühendisler de üç farklı şekilde tanımlanır: *'girişimci'*, *'yönetici seçkin'* ve *'işçi sınıfının bir parçası'*. Buna göre, toplumsal değişimi savunan girişimci mühendis, siyasi değişimden çok üretimin rasyonel örgütlenmesine odaklanmakta; üretimin ve verimliliğin artışı gelişme hedefi olarak tanımlanmaktadır. Sınıf mücadelesini savunan ve kolektif emeğe doğrudan katılımı nedeniyle mühendisleri işçi sınıfının parçası olarak gören mühendis-işçi, siyasi değişimi ve mühendislerin işçi sınıfının mücadelesinde yer almasını savunmaktadır. Yukarıdan değişimi savunan yönetici seçkin mühendis, Veblenci tarzda mühendislerin iktidara gelmesini ve değişimin teknokratik öncüsü olmasını önermektedir.

Göle (2016: 180-185), ortaya çıkan farklılıklara rağmen mühendislerin görüşleri birbiriyle çelişkili olarak nitelenemez. Mühendisler bilim ve teknoloji olan inançlarıyla seçkin ve modernleşmeci eğilimlere sahiptir. Mühendisler en temelde sanayileşme sorunlarına, üretimin akıl-dışı/ilkel örgütlenme biçimlerine ve bürokratik yöneticilerin yetersizliğine tanık olarak üretimin ve ülke içinde üretim planlamasının daha rasyonel örgütlenmesini savunmaktadır. Temel hedef siyasi sistemin devrimci yıkımı değil, modernleşmeci aktör olarak mühendisin işçi sınıfı, sanayi burjuvazisi ve teknokrat yöneticilerle ittifak yaparak üretimin rasyonel örgütlenmesiyle gerçekleşecek ekonomik gelişmedir.

Göle (2016: 28), mühendis hareketinin değişen eğilimini modernleşmeden modernliğe geçişin imkânı olarak değerlendirir. Yöneticilerin devlet yoluyla gelişmiş modeli benimsetme süreci olan modernleşme yerini *'içsel ve yerel bir süreç'* olarak ortaya çıkan moderne bırakır. Devlet eksenli değişimden sivil toplum eksenli değişime geçilmektedir. Nitekim Göle (2016: 7-17), araştırmasına yazdığı sunuş yazısında 1980 sonrası gelişmelerin araştırmasını doğruladığına değinir. Sol ideolojilerin şekillendirdiği devrimci değişim ve toplum mühendisliği anlayışından 1980 sonrası reformist değişim ve toplum mühendisliği anlayışına geçilmekteydi. 1983 sonrası Özal siyasetiyle mühendis ideolojisi siyasete damgasını vurmaktaydı. Dava adamının toplumda kutuplaşmaya zemin hazırlayan ideolojik inançları yerine teknik adamın icraata yönelik faydacı yaklaşımı tercih edilmekteydi. Diğer bir deyişle ilkelerin yerini sayılar almıştır denilebilir. Göle, mühendislerin devrimci karakterden sınırlanarak toplumsal gelişmenin yönlendiricisi olduğunu ve topluma

özgü -içsel ve yerel bir süreç olarak- modern olana imkân yarattığını ortaya koymaktadır. Toplumsal aktörlerle ittifak kuran yenilikçi mühendisin anlamı budur.

Son Söz

Türkiye’de mühendis emeğine ilişkin literatür incelendiğinde mühendislerin gerek üretim ilişkileri içinde gerek siyasi ideolojiler içinde mevcut konumuna odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Mühendisler ve İdeoloji ise bu eksiği bir ölçüde gidermektedir. Nitekim Göle, Türkiye’nin modernleşme serüveninde mühendis emeğinin hem üretim ilişkileri hem de siyasi ideolojiler içerisinde aldığı konumu birlikte değerlendirmektedir. Diğer bir deyişle, geçmişten günümüze Türkiye’nin modernleşme ve sanayileşme atılımlarını mühendis emeğini merkeze alarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Türk modernleşmesi ve mühendis emeğine ilişkin literatüre sağladığı katkılarla önemini korumaktadır.

Göle (2016: 8), kendisini bu çalışmayı yapmaya iten gözlemlerini şöyle ifade etmektedir: ‘...mühendisleri anlamak, sanki toplumsal dönüşümün haritasını çizmenin ipuçlarını veriyordu.’ Mühendisler ve İdeoloji, modernleşme ve sanayileşme sürecini şekillendiren eğilimlere bilim ve teknolojinin uygulayıcıları mühendislerin gözünden bakmak isteyenlerin başucu kitabıdır.

KAYNAKÇA:

Göle, N. (2016). *Mühendisler ve İdeoloji*. İstanbul: Metis Yayınları.

Öncü A. ve Köse A. H. (2000). *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik*. Ankara: TMMOB Yayınları.

